

YAZILI ANLATIM TÜRLERİ (EDEBÎ TÜRLER)

ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ

AİA-AÖF

TÜRK DİLİ II

Yrd. Doç. Dr.
Bahadır GÜCÜYETER

İÇİNDEKİLER

- Şiir ve Destan Türünün Genel Özellikleri
- Şiir Kavramı ve Şiir Türleri
- Destan Kavramı ve Destan Türleri

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Şiir ve destan türünün genel özelliklerini öğrenebilecek,
 - Şiir kavramı ve şiir türleri hakkında bilgi sahibi olabilecek,
 - Destan kavramını ve destan türlerini kavrayabileceksiniz.

ÜNİTE

8

GİRİŞ

ŞİİR VE DESTAN

İnsanın bu dünyada yaşayan iki temel parçası vardır. Bunlardan ilki fiziksel bir varlık olarak canlı organizma hâlinde yaşayan beden; ikincisi ise manevi bir varlık hâlinde bedenin içinde var olduğu düşünülen ruhtur. Bu iki parçadan bedenin ihtiyaçları hemen her insanda benzerdir ve bu ihtiyaçların giderilme yolları da belirlidir. Oysa ruhun sınırları ve ihtiyaçları son derece farklı ve son derece karmaşıktır.

Bu açıdan yaklaşıldığında şiir insan ruhunun sese, söze bürünerek dış dünyaya yansımaları şeklinde tanımlanabilir.

İnsanlığın varoluşundan beri şiirin var olduğu ve şiirin bugün de duyguların anlatılmasının en etkili yollarından biri olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple her millet, her kavim kendi yaşam tarzı doğrultusunda bir şiir anlayışı, bir şiir geleneği oluşturmuştur. Dönemler içerisinde milletlerin kültürleri birbirini nasıl etkilemişse, şiir gelenekleri de birbiri üzerinde etkili olmuştur.

Şiirin toplum tarafından benimsenmesinin en önemli sebepleri diğer anlatım tarzlarına göre daha etkileyici olması ve akılda kalması olarak belirtilmektedir. Özellikle insan topluluklarının bilinmeyen zamanlarda yaşadığı olayların anlatıldığı bir tür olan destanların çoğunlukla şiir şeklinde olması da bu özelliğe bağlanmaktadır.

Araştırmacılar yazının icat edilmediği dönemlerde insanların ve insan topluluklarının başından geçenlerin dilden dile anlatılarak aktarıldığını ve bu anlatım tarzının da destan türünün ortaya çıkmasını sağladığını belirtmektedirler.

Şimdi hem şiir hem de destan türünün genel özellikleri üzerinde duralım.

Şiir Nedir?

Şiirin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği konusunda Edebiyat otoritelerince yıllarca bir tartışma sürmüştür, lakin yıllardır süren bu tartışmalara rağmen şiire her hangi bir hudut çizilememiştir. Şiirin neyi anlatması, neye ulaşması gerektiği, biçimi, ses özellikleri gibi birçok soru öznel yargılara göre kabul bulmuş bu yüzden de farklı tarzlarda teşekkül etmiştir. Şiirin aynı zamanda bir güzel sanatlar dalı olması bu farklılığı tabii kılmıştır. Bu ünite de kendi Edebiyatımızdan yola çıkarak, Türk şiirinin tarihî dönemlerini incelerken, farklı şiir türlerini de açıklayacağız.

Türk Şirinin Dönemleri

İslamiyet'ten Önceki Türk Şiiri

Sözlü Edebiyat Dönemi: Sözlü Edebiyat döneminde şiir söyleyen kişilere “ozan, baksı ya da kam” denirdi. Ozanlar şiirlerini, çaldıkları “kopuz” eşliğinde söylerlerdi. Bu dönemin edebî türleri; destan, koşuk, sav ve sagulardır. Destanlar, bu türler içerisinde en önemlisidir. Şiirlerin tamamı hece ölçüsüyle yazılmıştır ve hece ölçüsünün daha çok 7'li, 8'li ve 11'li kalıpları kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut'un Dîvânü Lügati't Türk isimli eserinde bu dönemin şiirlerini bulabilmekteyiz. Aprınçur Tigin, Ki Ki, Kalım Keyşi, Çuçu ve Pratyaya Şiri sözlü Edebiyat döneminin en çok bilinen şairleridir.

Yazılı Edebiyat Dönemi: Türkçenin bilinen en eski yazılı kaynakları Yenisey (Orhun) Yazıtları'dır. Türk Edebiyatında yazılı dönemi buradan itibaren başlatmak doğru olur. Bazı araştırmacılara göre tam bu yazıtlar döneminden başlatmak da yanlış değildir. Bu düşünceleri Göktürk Kitabeleri'nin üslubuyla desteklemektedirler. Yazılı dönemin bu oluşma kısmını Göktürkler inşa etmişlerdir. Göktürklerin verdiği yazılı ürünlerden sonra Uygurların ortaya koyduğu yazılı ürünler, yazılı Edebiyat döneminin ikinci safhasını oluştururlar. Bu dönemde daha çok Budizm ve Maniheizm'i anlatan eserler verilmiştir.

İslamiyet'ten Sonraki Türk Şiiri

İslamiyet etkisindeki Türk şiiri birbiriyle aynı dönemde gelişen iki farklı Edebiyat kolundan oluşmaktadır.

Divan Edebiyatı Dönemi: Bizde İslamiyet'in kabulünden sonra gelişmeye başlamıştır. Divan Edebiyatıyla beraber Arapça ve Farsçanın oldukça etkili olduğunu görmekteyiz. Şiirlerde nazım şekli olarak; gazel, kaside, mesnevi ve rubai en çok kullanılanlar olarak dikkat çeker. Bunların haricinde; terci-i bend, terkeb-i bend, tuyuğ gibi nazım şekillerinde de eser verilmiştir. Nazım biçimi olarak “beyit”, ölçü olaraksa “aruz vezni” kullanılmıştır. Şairler şiirlerini “Divan” adını verdikleri kitaplarda toplamışlardır.

Örnek

• Beni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı

Kamu bîmârına cânân deva-yı derd eder ihsan
Niçün kılmaz bana derman beni bîmar sanmaz mı

Şeb-i hicran yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı

Gûl-i ruhsârına karşı gözümden kanlu akar su
Habîbim fasl-ı güldür bu akar sular bulanmaz mı

Gâmım pinhan tutardım ben dedîler yâre kıl rûşen
Desem ol bî-vefâ bilmem inanır mı inanmaz mı

Değildim ben sana mâil sen ettin aklımı zâil
Bana tan eyleyen gaffil seni görgeç utanmaz mı

Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı

Fuzûlî

Halk Edebiyatı Dönemi: İslamiyet öncesi Türk şiirinin Anadolu sahasındaki devamı niteliğindedir. Şiir türü olarak geleneksel Türk şiirinin özellikleri görülmektedir. Nazım birimi olarak dörtlük kullanılmıştır, kullanılan ölçü ise hece ölçüsüdür. Halk Edebiyatında şiir yazıp söyleyenlere “Âşık” ya da “Ozan” denirdi. En çok eser verilen nazım şekilleri olarak; koşma, mani, ağıt ve destan sayılabilir.

Örnek

• **KERAMET**
Evvelâ bir defa yokla kendini,
Dünyada mı, insanda mı keramet?
Okuyanlar yetik olur her işe,
Hocada mı, Kur'an'da mı keramet?

Örnek

•Yatma insanoğlu gafletten ayıl,
Öyle eser bırak dünyada sayıl,
Canını Hak için verdi İsmail,
Kesende mi, kurbanda mı keramet?

Kimisi uyanır, kimisi yatar,
Toprak ağız açmış insanı yutar,
Birisi otlatır birisi otlar,
Koyunda mı, çobanda mı keramet?

Birisi yaptırır birisi bozar,
Birisi karalar, birisi yazar,
Birisi yüzdürür, birisi yüzer,
Gemide mi, kaptan mı keramet?

Birisi lâl olmuş, birisi öter,
Birisi sükûttur, birisi öter,
Birisi götürür, birisi satar,
Alanda mı, satan mı keramet?

Birisi birisine vermiyor pacı,
Birisi tatlıdır, birisi acı,
Birisi hancıdır, birisi yolcu,
Çekende mi, kervanda mı keramet?

Birisi doldurur, birisi sunar,
Birisi göçüyor, birisi kanar,
Birisi yandırır, birisi yanar,
Yakanda mı, yananda mı keramet?

Bilemedim nerden geldi bu sesler?
Birisi yaptırır, birisi süsler,
Birisi süt verir, birisi besler,
Alanda mı, verende mi keramet?

Çobanoğlu sözün âleme duyur,
Birisi uyutur, birisi uyur,
Birisi büyütür, birisi büyür
Toprakta mı, fidanda mı keramet?

Âşık Murat ÇOBANOĞLU

3. Batı Etkisindeki Türk Şiiri

Tanzimat Edebiyatı Dönemi: Tanzimat Fermanı'nın siyasal etkisiyle paralel olarak, Edebiyatta da bir Batılılaşma süreci başlamıştır. Şiirde biçim olarak çok ciddi değişikliklere gidilirse de, içerik olarak divan şiirinden bütünüyle farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemde hikâye, öykü, makale gibi Batılı diğer edebî türlerde de eserler verilmeye başlanmıştır. Dönemin en önemli sanatçıları Şinasi, Namık Kemâl, Ziya Paşa, Recaizade Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hamid Tarhan'dır.

Servet-i Fünûn Dönemi: Tanzimat Edebiyatçılarının yoğun toplumsalcı bakış açısını bir kenara bırakıp hem Batılı tarzda şiirler vermek isteyen hem de divan Edebiyatının sanatsal zenginliğini geri getirmeyi arzulayan bir grup şair ve yazar Servet-i Fünûn dergisi etrafında toplanmışlardır. Bu dönemde şiir için Batı tarzı formlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönem roman türünün Edebiyatımızda iyice yerleşmeye başladığı dönem olarak da dikkat çeker. En önemli temsilcileri Tefik Fikret, Cenab Şehabettin, Hâlit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf'tur.

Örnek

•YAĞMUR

Küçük, muttarid, muhteriz darbeler
Kafeslerde, camlarda pür-ihzâz
Olur dem-be-dem nevha-ger, nağme-sâz
Kafeslerde, camlarda pür ihtizâz
Küçük, muttarid, muhteriz darbeler...

Sokaklarda seyl-âbeler ağlaşır,
Ufuk yaklaşır, yaklaşır, yaklaşır;

Bulutlar karardıkça zerrâta bir
Ağır, muhtazır dalgalanmak gelir;

Bürür bir soğuk gölge etrâfı hep,
Nümâyân olur gündüzün nısf-ı şeb.

Örnek

•Söner şimdi, manzûr olurken demin
Heyûlası karşımda bir 'âlemin.

Açılmaz ne bir yüz, ne bir pencere;
Bakıldıkça vahşet çöker yerlere.

Geçer boş sokaktan, hayâlet gibi,
Şitâbân u pûşîde-ser bir sabî;

O dem leyl-i yâdımda, solgun, tebâh,
Surur bir kadın bir ridâ-yı siyah.

Saçaklarda kuşlar -hazindir bu pek! -
Susarlar, uzaktan ulur bir köpek.

Öter gûş-ı ruhumda boş bir enîn,
Boğuk bir tezâd-ı sükûn u tanîn;

Küçük, pür-heves, gevherîn katreler
Sokaklarda, damlarda pür ihtizâz

Olur muttasıl nevha-ger, nağme-sâz
Sokaklarda, damlarda pür ihtizâz

Küçük, pür-heves, gevherîn katreler...

Tevfik Fikret

Fecr-i Âti Dönemi: Servet-i Fünûncular gibi isimlerini yeni bir hareketle özdeştirmek isteyen Şahabettin Süleyman, Refik Hâlit, Cemil Süleyman, Köprülüzade Mehmet Fuad, Tahsin Nahit, Yakup Kadri, Emin Bülent, Ali Süha, Faik Ali ve Müfit Ratib gibi yeni şairler 20 Mart 1909'da Hilal Matbaası'nda toplanarak yeni bir oluşumun ilk adımını atarlar. Ahmet Haşim de bu oluşumun içinde yer alır. Fecr-i Âti Edebiyatı, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 24 Şubat 1910'da Servet-i Fünûn dergisinde yayımlanan bir beyannameyle resmen başlamıştır. Temsilcilerinin birçoğunun genç ve tecrübesiz olması Servet-i Fünûn'un gölgesinde kalmalarına ve kısa süre sonra dağılmalarına neden olmuştur.

Millî Edebiyat Dönemi: Fecr-i Âti ve Servet-i Fünûn'un sanat anlayışına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Temsilcisi şair ve yazarlar sayesinde güçlü bir ekol oluşturmuş öyle ki eleştirileri Fecr-i Âti topluluğunun güç kaybetmesine ve daha sonra dağılmasına sebep olmuştur. Fecr-i Âti'den ayrılan bazı yazarlar daha sonra bu gruba dâhil olmuştur. Amaçları lisanda Türkçeleşmeye gitmek olan bu akımın en önemli edipleri; Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Yakup Kadri, Halide Edip, Reşat Nuri, Refik Hâlit, Beş Hececilerdir.

Cumhuriyet Dönemi: Kurtuluş savaşıyla beraber ülkede baş gösteren sosyal ve ekonomik sorunlara Edebiyat da duyarsız kalmamış, Millî Edebiyat Akımı'nın "millîleşme" davasına "memleket Edebiyatı" dâhil edilerek yeni bir akım oluşturulmuştur. Eserlerde yoğunlukla cephe gerisinde savaşın etkileri ve etkilenen Anadolu insanı ele alınmıştır. Millî Edebiyat Dönemi'nin şair ve yazarları bu dönemde olduğu gibi yer aldıkları için Millî Edebiyat'ın devamı olarak da değerlendirilir. Şiirde hece ölçüsü kullanımı yaygındır; ancak aruz vezni kullanan şairler de olmuştur. Millî Edebiyat temsilcilerinin yanı sıra bu dönemde şiirleriyle kendilerini ispatlamış olan Mehmet Âkif ve Yahya Kemâl bu dönemin önemli şahsiyetleridir.

1940 Sonrası Türk Şiiri: II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin son bulması ve sosyal hayattaki canlılık 1940'lı yıllarda şiire de yansımıştır. Bu dönemde farklı şiir anlayışları ve bununla beraber farklı şiir toplulukları ortaya çıkmıştır. Dönemin şiirine hâkim olan genel hava serbest şiirdir. Behçet Kemal ve Ahmet Kutsi Tecer gibi şairler hece ölçüsüyle şiir yazmaya devam etseler de dönemleri içerisinde neredeyse istisna olarak kalmaktadırlar. Bu canlılık 1960'lara kadar birçok edebî topluluğun oluşmasını sağlamıştır.

Garip Akımı: Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat'ın başı çektiği bu akım şiirin geleneksel ahenk unsurlarını hiçe saymıştır. Bu akımın temsilcilerinin şiirlerinin toplandığı Garip kitabı, oluşturulan akımın da ismini simgelemiştir. Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in şiir hayatlarını daha sonraları farklı bir anlayışla devam ettirmeleri nedeniyle Orhan Veli, Garip akımını tek başına temsil etmiştir.

Maviciler: Garip Akımı'nın dilini eleştiren Maviciler daha şairane bir üslup geliştirmek için yola çıkmışlardır. Ortak amaçlar için toplanmış olsalar da farklı şiir anlayışlarına sahip şairlerden oluşan bir topluluktur. Bu şairlerin en önde geleni Atilla İlhan'dır. İlhan, şiirde büyük harf kullanmama gibi kendine ait bir üslup oluşturmuş ve "toplumsal gerçekçiliği" savunmuştur. Atilla İlhan, klasik Edebiyatın imgelerinden faydalanmasına rağmen, biçim olarak serbest bir şiir anlayışını benimsemiştir.

Hisarcılar: Mehmet Çınarlı'nın sahip olduğu Hisar dergisinden adını alan, kalabalık ve kendi döneminde çok etkili olmuş bir topluluktur. Hisarcılar, Cumhuriyet döneminin toplumsal ve millî çizgilerini takip etmiş olsalar da Millî Edebiyat'ın saf Türkçeleşme çabasına karşı çıkmışlar, halkın konuştuğu dili kendilerine kıstas olarak almışlardır. Bunun gibi şiire sınır koyan pek çok aşırılığı reddetmişlerdir. Muhteva olarak aynı yolu benimsemiş olsalar da biçim olarak şairler arasında farklılıklar arz edebilmektedir. Serbest şiirin yaygınlığının yanı sıra hece veya aruz ölçülerini kullanan şairleri de vardır. Birçok kişiyi etkilemiş olan bu akımın şairlerinden bazıları; Mehmet Çınarlı, Munis Faik Ozansoy, Coşkun Ertepinar, Orhan Seyfi Orhon, Halide Nusret Zorlutuna, Ahmet Muhip Dıranas, Arif Nihat Asya, Cahit Külebi, Ziya Osman Saba, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Bekir Sıtkı Erdoğan, Ümit Yaşar Oğuzcan, Yavuz Bülent Bâkiler, Bahattin Karakoç ve Abdürrahim Karakoç'tur.

İkinci Yeniciler: Aslında bir topluluk ya da edebî akım olarak ortaya çıkmamışlardır. Her biri farklı ekollerden yetişmiş olan bazı şairlerin imgecilik başta olmak üzere bazı özelliklerinin aynı olmasından dolayı Edebiyat otoriterleri bu şairleri İkinci Yeniciler olarak adlandırmışlardır. Bu akımın temsilcilerinden kabul edilen şairlerin ortak özelliklerinden biri de Garip Akımı'na karşı çıkmalarıdır. İkinci Yeni'nin imgecilikten dolayı aşırı soyutlaştırılmış ve kapalı bir üslubu vardır. Bazıları Garip Akımı'ndan (Birinci Yeni) yetişen bu akımın öncüleri; Cemal Süreyya, İlhan Berk, Edip Cansever, Turgut Uyar, Ece Ayhan, Ülkü Tamer ve Sezai Karakoç'tur.

Konularına Göre Şiir Türleri

Lirik Şiir

Duygusal anlatımlara yönelik şiirlerdir. İnsana dair herhangi bir psikolojik vakanın coşkun bir dille anlatılmasına lirizm denir. Buna tanımdan yola çıkacak olursak içe dönüşçülük olarak da bilinen coşkuncu (romantik) şiir, lirik şiir olarak değerlendirilebilir. Bunun haricinde kahramanlık hikâyeleri anlatan şiirlerde olaylar yine coşkun bir dille anlatıldığı için bu şiirlerin (epik şiir), lirik yanlarının olduğunu da söyleyebiliriz.

Örnek

•LÂLELİ-AKSARAY

Yine akşam, yine gurbet, yine başımda efkâr
Ve yine içimde şarkılı sesin
Gözlerimde çizgi çizgi duraklar,
Duraklarda hayâl meyâl sen misin?

Sen misin yanyana gezemediğim?
İnce sitemini sezemediğim
Sırrını bir türlü çözemediğim,
İçimdeki çetin sual sen misin?

Bu nasıl yürekten söylenmiş makam?
Dinlediğim bütün türkülerde gam.
Lâleli-Aksaray arasında bir akşam.
Dinlediğim tatlı masal sen misin?

Ne derse aldırma şimdi artık el.
Gel bir akşam yine türkülerle gel!
İstanbul seninle çok daha güzel
İstanbul'dan güzel hayal sen misin?

Biliyorum seni türküler yaktı,
Türkülü gözlerin ıslak ıslaktı.
Şimdi beni sokak sokak her akşam vakti.
Dolaştıran "Dişi kartal" sen misin?

Yine akşam, yine gurbet, yine başımda efkâr.
Ve yine içimde şarkılı sesin.
Gözlerimde çizgi çizgi duraklar
Duraklarda hayâl meyâl sen misin?

Yavuz Bülent Bakiler

Pastoral Şiir

Doğal şiir olarak tanımlayabileceğimiz pastoral şiir, konu olarak köy yaşamını anlatır. Konusu gibi anlatım biçiminde de doğallık vardır. Pastoral şiirde süslü anlatım yoktur. Şair elinden geldiğince sanatlı söyleyişlerden uzak durur ve doğanın kendi yapısı gibi arı bir anlatım kullanmaya özen gösterir.

Örnek

•BİNGÖL ÇOBANLARI

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum.
Bu dağların en eski âşinasıdır soyum,
Bekçileri gibiyiz ebenced buraların.
Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi,
Her gün aynı pınardan doldurur destimizi
Kırlara açılırız çingiraklarımızla...

Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski, yeni;
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini.
Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı;
Her adım uyandırır ayrı bir hatırayı:

Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda,
Bu çamlıkta söylemiş son sözlerini babam;
Şu karşiki bayırda verdim kuzuyu kurda,
'Suna'mın başka köye gelin gittiği akşam.

Gün biter, sürü yatar ve sararan bir ayla,
Çoban hicranlarını basar bağrına yayla.
-Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al,
Diye hıçkırır kaval:
Bir çoban parçasısın olmasan bile koyun,
Daima egeceksin, başkalarına boyun;
Hülyana karışmasın ne şehir, ne de çarşı,
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı
Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an!
Mademki kara bahtın adını koydu: Çoban!

Nasıl yaşadığından, ne içip yediğinden,
Çingirak seslerinin dağlara dediğinden
Anlattı uzun uzun.
Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla...
Karıştım o gün bugün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylarının mavi dumanlarına,
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına!

Kemalettin KAMU

Epik Şiir

Yunancada destan manasına gelen “epope” kelimesinden türetilmiştir. Destanlar yazılı Edebiyattan önceki dönemlerde de vardılar. Halkların yaşadıkları savaşlar ve bu savaşlarda gösterilen kahramanlıklar yıllar içinde halk muhayyilesinde olağanüstü hikâyelere dönüşür ve bu hikâyeler şiirsel anlatımla nesilden nesile aktarılarak destanlar oluşur. Türk Edebiyatında yazılı dönemden önce oluşturulan “Oğuz Kağan Destanı, Şu Destanı, Manas Destanı, Türeyiş Destanı” gibi aynı zamanda milletlerin tarihleri hakkında önemli ipuçları veren destanların yanı sıra, yazılı Edebiyat döneminde şahit olunan kahramanlıkları olay tarihiyle aynı süre içinde yahut çok uzun bir zaman dilimine yayılmadan yazılan “Çanakkale Destanı” gibi şiirler epik şiire güzel birer örnektirler.

Örnek

•BİR BAYRAK RÜZGÂR BEKLİYOR!

Şehitler tepesi boş değil,
Biri var bekliyor.
Ve bir göğüs, nefes almak için;
Rüzgâr bekliyor.
Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye;
Yattığı toprak belli,
Tuttuğu bayrak belli,
Kim demiş meçhul asker diye?
Destanını yapmış, kasideye kanmış.
Bir el ki; ahretten uzanmış,
Edeple gelip birer birer öpsün diye faniler!
Öpelim temizse dudaklarımız,
Fakat basmasın toprağa temiz değilse ayaklarımız.
Rüzgarını kesmesin gövdeler
Sesinden yüksek çıkmasın nutuklar, kasideler.
Geri gitsin alkışlar geri,
Geri gitsin ellerin yapma çiçekleri!
Ona oğullardan, analardan dilekler yeter,
Yazın sarı, kışın beyaz çiçekler yeter! Söyledi söyleyenler demin,
Gel süngülü yiğit alkışlasınlar
Şimdi sen söyle söz senin.
Şehitler tepesi boş değil,
Toprağını kahramanlar bekliyor!
Ve bir bayrak dalgalanmak için;
Rüzgâr bekliyor!
Destanı öksüz, sükûtu derin meçhul askerin;
Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye
Yattığı toprak belli,
Tuttuğu bayrak belli,
Kim demiş meçhul asker diye? ...

Arif Nihat ASYA

Didaktik Şiir

İnsanlara hayatta karşılarına çıkabilecek zorlukları aşmak için öğretici bilgiler vermek, hikmet aşlamak yahut herhangi bir ideolojiyi yaymak için yazılmış şiirlere didaktik şiir denir. Diğer bir ifadeyle didaktik şiirler, düşünce yükü ağır basan şiirlerdir. Genel yapısı itibarıyla düşünce yükü fazla olan şiirlerde sanatlı anlatıma yer vermek pek zordur ve bunu başarabilmiş şairler pek nadirdir. Halk edebiyatındaki bazı manzum hikâyeler ve klasik edebiyatımızdaki kimi mesneviler didaktik şiirler içinde yer alır.

Örnek

• AŞKSIZLARA VERME ÖĞÜT

Aşksızlara verme öğüt,
Öğüdünden alır değil.
Aşksız âdem hayvan olur,
Hayvan öğüt bilir değil.

Eksik olman ehillerden,
Kaçagörün cahillerden,
Tanrı bîzâr bahîllerden,
Bahîl didâr görür değil.

Kara taşa su koyarsan,
Elli yıl islatır isen,
Hemen taş gene bayağı,
Hünerli taş olur değil.

Taştan çıkar türlü sular,
Ayağında biter neler,
Cahil gönlü taştan beter,
Cahil gelmez gelir değil.

Boz yapalak, devlengece,
Emek yime erte gece,
Anın işi gözsepektir,
Salıp ördek alır değil.

Şah balaban, şahin, doğan,
Zihî övmüş onu öven.
Doğan zaif olur ise
Doğanlıktan kalır değil.

Ol 'iki cihân güneşi'
Zâhir dünyasın değşirdi.
Cahil onu öldü sanır,
Ol hod ölmez öldü değil.

Yunus olma cahillerden,
Irak kalma ehillerden,
Cahil ne var mü'min ise,
Cahillikten kalır değil.

Yunus Emre

Satirik Şiir

Herhangi bir olayı yahut fikri eleştiren şiir türüdür. Satirik şiirlerin ironik (alaycı ve düşündürücü) yapısı en dikkat çekici özelliğidir. Edebiyatımızda yıllardır süre gelen bir geleneğe dayanır. Halk edebiyatında taşlama, Divan edebiyatında “hiciv”, çağdaş Edebiyatımızda “yergi” adını almaktadır. İğneleme tarzı, insanlar kadar olaylar ve fikirlere de yöneltilebildiği için didaktik şiir içinde de incelenebilir, ancak her fikir yürütmede eleştirel bir tavır olmamasından dolayı, satirik şiirin ayrı bir başlık altında incelenmesi daha doğrudur.

Örnek

- Ormanda büyüyen adam azgını,
Çarşıda, pazarda insan beğenmez.
Medrese kaçkını, softa bozgunu,
Selam vermek için kesân beğenmez...

Elin kapısında karavaş olan,
Burunu sümüklü, gözü yaş olan,
Bayramdan bayrama bir tıraş olan
Berbere gelir de dükkân beğenmez.

Âleme ta'n eder yanına varsan,
Seni yanıltır bir mesele sorsan,
Bir cim çıkmaz eğer karnını yarsan,
Camiye gelir de erkân beğenmez.

Dağlarda kırlarda gezen bir yörük,
Kimi tımar, sipah, kimisi bölük,
Bir elife dili dönmeyen hödük,
Şehristana gelir, ezan beğenmez.

Bir çubuğu vardır gâyet küçücek,
Zu'm-u fâsidine keyf getirecek.
Kırık çanağı yok ayran içecek,
Kahvede fağfûrî fincan beğenmez.

İş gelmez elinden gitmez bir kâre,
Aslında neslinde giymemiş hâre.
Sandığı gömleksiz duran mekkâre,
Bedestene gelir, kaftan beğenmez.

Kazak Abdal söyle bu türlü sözü,
Yoğurt ayran ile hâllolmuş özü,
Köyden şehre inse bir köylü kızı
İnci-yakut ister, mercan beğenmez.

Kazak Abdal

Dramatik Şiir

Acıklı ve/veya komik olayların gerektiğinde canlandırmaya (dramatizasyon) dönüştürülebildiği şiir türleridir. Eski Yunan tiyatro geleneğinden günümüze kadar ulaşmış bir türdür. Batı Edebiyatında özellikle Shakespeare, Corneille, Racine ile ün yapan dramatik şiir, Edebiyatımızda ise Namık Kemâl, Abdülhak Hamit Tarhan ve Faruk Nafiz Çamlıbel gibi temsilciler bulmuştur.

Destan Nedir?

Tarihin bilinmeyen dönemlerinde yaşanan ve milletleri derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlatan, çoğunlukla manzum olan edebî eserlere destan denir.

Destanlar ve destansı öyküler, ilkçağlardan beri, dünyanın her yerinde, gelenekleri sonraki kuşaklara aktarmak için kolektif olarak üretilmiş edebî biçimlerdir.

Destanlar, efsanelerden sonra bilinen en eski Edebiyat türlerinden biridir. Yunanca epos; sözcüğünden gelmektedir. Destanlar; mitolojiye, efsanelere, folklor ve tarihe ait öğeleri içerir. Destanlar, zaman ve mekân içinde iradesini elinde tutan kahraman-bilge kişiliklerin efsanevi ve gerçek hayat hikâyeleri etrafında oluşmuş uzun, didaktik (bilgi verici) hikâyelerden oluşur.

Destanlar genel olarak tarihî olaylara bağlıdır, ancak destanlar tarihî birer vesika sayılmamaktadır. Destanların oluşumunda göçler, savaşlar ve istila türünden önemli olaylar ve deprem, bulaşıcı hastalık, kuraklık, kıtlık, türünden tabii afetler gibi toplum vicdanında derin izler bırakan hususlar etkili olmuştur.

Destanların Genel Özellikleri

Destanlar halkın muhayyilesinin ve hafızasının ortak ürünleridir, yani anonimdirler ve içlerinden çıktıkları toplumun özelliklerini yansıtır.

Genellikle manzum şekildedirler. Az olmakla beraber nazım-nesir karışık olan destanlar da vardır. Ancak bazı destanlar, manzum şekilleri unutulmuş günümüze nesir hâlinde ulaşmıştır.

Destanlarda olağan ve olağanüstü olaylar iç içedir. Bu olaylar toplumun hafızasında iz bırakmış önemli olaylardır.

Destan kahramanları olağanüstü özelliklere sahiptirler. Destanların büyük çoğunluğunda yarı tanrısal nitelikler taşıyan bir ya da daha fazla kahramandan söz

edilir. Kişiler, olaylar, doğal varlıklar hep gerçek yaşamdaki boyutlarından daha büyük, daha zengindirler. Destan, bu kahramanın eylemleri üzerine kurulmuştur.

Destanlar, tarihî ve sosyal olaylardan doğar ve beslenir. Bu eserlerde genellikle yiğitlik, aşk, dostluk, ölüm ve yurt sevgisi gibi temalar işlenir.

Destanların Oluşum Aşamaları

Doğuş safhası: Bu safhada milletin hayatında iz bırakan önemli tarihî ve sosyal olaylar ve bu olaylar içinde yüceltilmiş efsanevi kahramanlar görülür.

Yayıma safhası: Doğuş safhasında meydana gelen olay ve kahramanlıklar, sözlü gelenek yoluyla yayılır. Böylece bölgeden bölgeye ve nesilden nesle geçer.

Derleme (yazıya geçirme) safhası: Bu safhada sözlü gelenekte yaşayan destan, güçlü bir şair tarafından derlenip yazıya geçirilir. Destanların kim tarafından derlendiği ve yazıya geçirildiği genellikle belli değildir.

Destan Türleri

Destanlar, doğal (tabii) destanlar ve yapma (yapay) destanlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğal destanlar: Toplumun ortak malı olan ve birtakım olaylar sonucu kendiliğinden oluşan destanlardır. Doğal destanların söyleyeni belli değildir. Bu destanlar yazının henüz bulunmadığı ve yaygınlaşmadığı bir kültürde doğup kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarıldıktan sonra yazıya geçirilmiştir. Doğal destanlar, ozan ve şarkıcıların değişik zamanlarda söylediği şarkı ve şiirlerin bütünleşerek işlenmesiyle oluşturulur. Oğuz Kağan, Göç, Ergenekon, Manas, İlyada ve Odysseia, Şehname, Kalevela, Mahabharata gibi destanlar doğal destan örnekleridir.

Yapay destanlar: Özel anlamı ile şahısların oluşturduğu Edebiyat yapıtı olan eserlerdir. Bir şairin, toplumu etkileyen herhangi bir olayı tabii destanlara benzeterek söylemesi sonucu oluşan destanlardır. Bunlar, belirli bir yazar tarafından eski örneklere uygun olarak ve okunmak üzere kaleme alınmış destanlardır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Üç Şehitler Destanı" Türk Edebiyatındaki yapay destanlara örnek olarak verilebilir. Dante'nin "İlahî Komedi" ve Ariosto'nun "Çılgın Orlando" isimli yapıtları dünya Edebiyatındaki yapay destanlara örnek verilebilir.

Özet

- Şiir, insanlar tarafından kullanılan en etkili anlatım şekillerinden biridir. Şiir, duygular sanatlı ve etkili bir biçimde ifade etmek için kullanılan bir araçtır. Şiir de toplum yaşantısındaki diğer unsurlar gibi zaman içerisinde değişmiş, gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Şiirler hem konu hem de şekil bakımından zaman içerisinde farklılaşmıştır.
- Destanlar ise şiirlerin geçmişten gelen en eski şekilleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihin bilinmeyen dönemlerinde milletlerin başından geçenleri anlatan destanlar, birer tarihî belge olmamalarına rağmen, ortak kültürün gelişmesine hizmet ederek millet bilincinin oluşmasına yardım etmişlerdir. Önce sözlü gelenekte doğan destanlar, sonra ağızdan ağıza bölgeden bölgeye yayılmış ve daha sonra da yazıya geçirilmiştir.

Ödev

- Yaşadığınız şehrin önemli tarihî eserleri hakkında 200 kelimeyi aşmayacak şekilde bir yazı yazınız.
- Hazırladığınız metni sistemde ilgili ünite başlığı altında yer alan “ödev” bölümüne yükleyebilirsiniz.

Değerlendirme sorularını sistemde ilgili ünite başlığı altında yer alan “bölüm sonu testi” bölümünde etkileşimli olarak cevaplayabilirsiniz.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Yazılı anlatımla ilgili aşağıda söylenenlerden hangisi yanlıştır?
 - a) Yazılı anlatım bilgilerin daha kalıcı olmasını sağlar.
 - b) Duygu ve düşünceleri anlatmanın en etkili yollarından biri yazılı anlatımdır.
 - c) Yazılı anlatım, insanlığın ortaya çıkışından beri kullanılan bir anlatım tarzıdır.
 - d) Yazılı anlatımda başarılı olmak için birtakım ilkelere uymak gerekir.
 - e) Yazılı anlatımın en önemli aşamalarından biri de konu sınırlandırmadır.
2. Duygu, hayal ve heyecan konu olarak ele alınacaksa yapılacak plan türü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Olay planı
 - b) Düşünce planı
 - c) Şiir planı
 - d) Duygu planı
 - e) Dramatik plan
3. Aşağıdakilerden hangisi yazma aşamalarından biri değildir?
 - a) Bakış açısını destekleyen düşünceleri bulmak
 - b) Düşünceleri anlatım sırasına göre düzenlemek
 - c) Okurun istediği anlatım tekniklerine göre yazmak
 - d) Konuyu seçmek
 - e) Konunun amacını tespit etmek
4. Aşağıdakilerden hangisi olay anlatan yazıların bölümlerinden biridir?
 - a) Giriş
 - b) Sonuç
 - c) Düşüm
 - d) Gelişme
 - e) Yayım

5. Aşağıdakilerden hangisi iyi yazma ilkelerinden biri değildir?
- a) Gözlem yapmak
 - b) Okumak
 - c) Düşünmek
 - d) Ana dili iyi kullanmak
 - e) Dikkatli olmak
6. Avludan geçtiğini gördü gelinin
Suya gidiyordu öğle güneşinde
Ardında bebesi yalınayak
Geride Karabaş
Tozlu yoldan
Söğütlerin oradaki çeşmeye
Yalağında bulutlar yıkanan çeşmeye.
Yukarıdaki şiir, konusuna göre hangi şiir türü içinde yer alır?
- a) Mesnevi
 - b) Pastoral
 - c) Satirik
 - d) Didaktik
 - e) Lirik
7. Aşağıdakilerden hangisi Sözlü Edebiyat Dönemi'ne ait bir edebi tür değildir?
- a) Destan
 - b) Sav
 - c) Sagu
 - d) Gazel
 - e) Koşuk
8. Kahramanlık konusunun işlendiği şiir türü aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Pastoral
 - b) Didaktik
 - c) Epik
 - d) Satirik
 - e) Lirik

9. Türk edebiyatında ölümü konu alan şiirler aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
- a) Sagu-Koşuk-Mersiye
 - b) Koşuk-Ağıt-Gazel
 - c) Sagu-Ağıt-Mersiye
 - d) Koşuk-Ağıt-Kaside
 - e) Destan-Ağıt-Rubai
10. Divan edebiyatında devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan şiir türü aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Mersiye
 - b) Gazel
 - c) Terkib-i Bend
 - d) Kaside
 - e) Medhiye

Cevap Anahtarı: 1-D, 2-C, 3-A, 4-B, 5-E, 6-B, 7-D, 8-C, 9-C, 10-D

YARARLANILAN VE BAŞVURULABİLECEK DİĞER KAYNAKLAR

Artun Erman, Anonim Türk Halk Nesri, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

Çetişli, İsmail, Metin Tahlillerine Giriş I (Şiir), Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Randall, W. Lowell, Bizi Biz Yapan Hikâyeler, (Çeviren: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yay.,
İstanbul, 1999.

www.tdk.gov.tr